

Економіка. Проблеми економічного становлення

УДК 332.025.1(477)

Білик Р.І.,

канд. екон. наук, доцент кафедри економічної теорії та менеджменту
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Економічна безпека регіону у системі сучасної регіональної політики України

У статті досліджується проблематика забезпечення економічної безпеки регіонів України на сучасному етапі розвитку. Аналізуються принципи та завдання державної регіональної політики. Розкриваються тенденції економічного та соціального розвитку регіонів і загрози економічній безпеці регіонів. Обґрунтовуються основні проблеми внутрішнього розвитку територій. Доведено, що ключовою проблемою регіонів є соціально-економічні диспропорції у рівнях розвитку та найбільшою асиметрією залишається у реальному секторі, інвестиційній діяльності та будівництві. Визначено місце і роль економічної безпеки як складової регіональної політики держави. Обґрунтовано заходи забезпечення економічної безпеки регіонів.

Ключові слова: економічна безпека регіонів, державна регіональна політика, загрози економічній безпеці регіонів, диспропорційний розвиток, збалансування розвитку регіонів, пріоритети забезпечення економічної безпеки.

Належне регулювання процесів економічного і соціального розвитку держави, тим більше стратегічного характеру, неможливе без врахування регіональних аспектів та територіальних особливостей реалізації державної політики в різних сферах життєдіяльності. Необхідність подолання розриву між рівнем розвитку суспільства та державного управління потребує визначення нових підходів до забезпечення економічної безпеки регіонів відповідно до стандартів європейських країн.

Окремі аспекти регіональної політики України, визначення проблем та стратегічних пріоритетів розвитку регіонів розглядаються в працях З.С. Варналія, А.М. Гуменюка, М.І. Долішного, С.М. Злупка, А.А. Максюті, Я.Б. Олійника, В.І. Пили, С.А. Романюка, В.К. Симоненка, Д.М. Стеценка, В.І. Чужикова, М.Г. Чумаченка та інших дослідників.

Водночас аналіз наукової літератури вказує на те, що існують суттєві розбіжності у тлумаченні змісту регіональної політики, формулюванні її мети та завдань. В узагальненому вигляді під регіональною політикою, як правило, розуміється сфера діяльності з управління економічним, соціальним, екологічним і політичним розвитком країни в регіональному аспекті відповідно до заздалегідь розробленої програми.

Метою цієї статті є визначення місця і ролі політики забезпечення економічної безпеки регіонів у процесі формування і реалізації державної регіональної політики.

Фундамент «безпекового» підходу до регіонального розвитку закладено ст.132 Конституції України, якою визначається, що «...територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації

у здійсненні державної влади, збалансованості і соціально-економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій».

У цьому зв'язку державна регіональна політика є невід'ємною складовою частиною політики держави, спрямованої на організацію території країни відповідно до прийнятої державної стратегії розвитку. Об'єктивними передумовами регіональної політики виступають структурна неоднорідність простору країни в природно-географічному, ресурсному, економічному, соціальному, етнічному і політичному аспектах. Подібна неоднорідність змушує будь-який захід реалізовувати з урахуванням забезпечення економічної безпеки регіонів, реалізації їх інтересів і врахування особливостей регіонального розвитку.

До основних принципів державної регіональної політики України належать такі:

- конституційність та законність – реалізація політики здійснюється відповідно до Конституції, законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України на засадах чіткого розподілу завдань, повноважень та відповідальності між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування;
- забезпечення унітарності України та цілісності її території, включаючи єдність економічного простору на всій території держави;
- поєднання процесів централізації та децентралізації влади, гармонізація загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів;
- максимальне наближення послуг, що надаються органами державної влади та органами місцевого самоврядування, до безпосередніх споживачів;
- диференційованість надання державної підтримки регіонам відповідно до умов, критеріїв та строків, визначених законодавством;
- стимулювання тісного співробітництва між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у розробленні та реалізації заходів щодо регіонального розвитку.

Водночас, ще й сьогодні відсутній єдиний підхід щодо трактування поняття економічної безпеки регіону.

Так, окремі науковці вважають, що економічна безпека регіону як категорія базується на регіональних інтересах, зокрема: створення умов для забезпечення і підтримки гідного рівня і якості життя населення; формування апарату управління, що реалізує раціональне використання і подальший прогресивний розвиток існуючого природно-ресурсного й економічного потенціалу; проведення автономної соціально-економічної політики в регіоні; збалансована та інтегрована участь у фінансовій системі країни. А також обов'язковий їх захист від різноманіття внутрішніх (таких, що виникають у межах регіону) і зовнішніх (з боку економічної політики держави, адміністрацій інших регіонів, іноземних держав) загроз при дотриманні рівноваги із загальнонаціональними інтересами [1, с. 23-29].

Відтак, головним завданням регіональної політики держави має стати досягнення балансу між її інтересами та інтересами розвитку її регіонів. Ключовим завданням регіональної політики є розробка напрямів та механізмів передачі частини державних повноважень на нижчий рівень управління, спираючись на демократичні цінності та виходячи з положень Конституції України [2, с. 17-18].

Сама категорія «економічна загроза» трактується науковцями як сукупність чинників, які ускладнюють саморегуляцію економіки та реалізацію економічних інтересів і спричиняють вихід економічних показників за межі нормативних або граничних значень [3].

Підвищення економічної безпеки регіону, на думку науковців, залежить від міри державної підтримки й розробки державних програм регіонального розвитку, а також від розміщення державних замовлень на поставку продукції для потреб усієї країни. Особливу роль відіграє паритетна участь центру у великих регіональних інвестиційних проектах з урахуванням різних форм забезпечення пільгами й у створенні сприятливого клімату для розвитку економічного середовища в регіоні [4].

Однією із передумов забезпечення економічної безпеки регіону і засадничим принципом управління регіональним розвитком є децентралізація. На думку дослідників [5, с. 7-17], динамізація розвитку регіонів як результат свідомої децентралізації державного

менеджменту може потенційно удосконалити процес оновлення суспільних відносин взагалі та економічних зокрема.

Побудова системи державного управління регіональним розвитком в Україні відзначається певними позитивними тенденціями у сфері правового та інституційного забезпечення, впровадження нових підходів до стимулювання розвитку територій тощо. Проте такі сучасні механізми та оптимізовані підходи здебільшого залишаються переважно декларативними, а в окремих випадках просто нездійсненними, відтак досі практично всі відносини по вісі «центр-регіон-громада» формуються або у жорстко контрольованому режимі, або взагалі не піддаються жодному регулюванню.

Питання регіонального розвитку в Україні сьогодні регулюється більш, як 20 законами України, п'ятьма рішеннями Конституційного Суду України, указами Президента України, рішеннями уряду України та актами центральних органів виконавчої влади. Серед найбільш знакових законодавчих актів слід відзначити такі закони України: «Про стимулювання розвитку регіонів» від 08 вересня 2005 р. № 2850-IV, «Про планування і забудову територій» від 20 квітня 2000 р. № 1699-III, «Про Генеральну схему планування території України» від 07 лютого 2002 р. № 3095-III, «Про державні цільові програми» від 18 березня 2004 р. № 1621-IV; «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку України» від 23 березня 2000 р. № 1602-III; Указ Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики» від 25 травня 2001 р. № 341/2001; постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р.» від 21 липня 2006 р. № 1001.

Зміщення центру ваги системи управління на регіональний рівень, оновлення змісту діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, зміцнення їх авторитету – ось ті ключові орієнтири, від досягнення яких залежить ефективність демократичної, децентралізованої влади. Разом з тим, здатність владних інституцій регіонального і місцевого рівня прийняти та реалізовувати децентралізовані повноваження виглядає більш, ніж сумнівно. Надмірна політизованість управлінських рішень призводить до порушення конституційних принципів і механізмів діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Вже вкотре вибудовується управлінська система, що має забезпечувати той чи інший політичний або економічний курс. При цьому така тенденція спостерігається не лише на всіх рівнях влади, а й часто навіть замикається на певному рівні, частіше регіональному, утворюючи «самокеровані» і «самоспрямовані» владні осередки, що найбільш яскраво проявляється у перед- і післявиборчі періоди.

Підсумки економічного і соціального розвитку регіонів протягом останніх років вказують на наявність таких негативних тенденцій:

- надходження обов'язкових платежів до бюджетів усіх рівнів забезпечено не в повному обсязі, що унеможливило забезпечення належного рівня утримання та розвитку об'єктів соціальної сфери та комунальної інфраструктури;
- у більшості обласних програм передбачено кошти, які не підкріплені можливостями бюджетного фінансування і не спираються на реальні розрахунки щодо їх забезпечення;
- у промислових регіонах сконцентровано орієнтовані на експорт підприємства, які спеціалізуються на сировинних товарах та продукції первинної переробки;
- незначною є частка альтернативної та відновлюваної енергетики у регіональних балансах енерговиробництва;
- зберігається недостатність коштів на реалізацію інфраструктурних проектів, які потребують значного бюджетного фінансування.

Ситуація, що склалася у сфері територіального управління України, породжує надзвичайно серйозні загрози економічній безпеці регіонів, серед яких насамперед такі.

1. Поглиблення регіонального електорального розколу та посилення розчарування і зневіри населення у ефективності реформ, потенційне виникнення осередків масового невдоволення, ініційованого опозиційними політичними силами.

2. Поглиблення протистояння між місцевими органами державної влади та органами місцевого самоврядування, неможливість здійснення адміністративно-територіальної

реформи найближчим часом через загрозу повного ослаблення державної влади на місцях і подальше відокремлення регіонів від центру.

3. Наявність фактично неконтрольованих державою територіальних одиниць. Поглиблення протистояння щодо ключових напрямів розвитку країни створює передумови для формування і реалізації окремої, відмінної від загальнодержавної стратегії розвитку територій, що є прямим підґрунтям для економічного і політичного сепаратизму.

4. Побудова альтернативної вертикалі влади в межах окремих регіонів, насамперед, в економічній площині, що перешкоджатиме досягненню прозорості міжбюджетних відносин та створить передумови для штучного «замикання» матеріальних і фінансових потоків у межах області, підґрунтя для розвитку дискримінаційних тенденцій для окремих територій з боку регіонального керівництва та поглиблення депресивності цих територій.

5. Неможливість забезпечення реалізації єдиної державної політики на всій території України, а також постійна жорстка критика центральної влади, що зрештою лише поглибить «самопротиставляння» регіонів центру.

6. Суттєве зміцнення регіональних еліт, «легалізація» їх тіньової частини, що спричинить ще більше віддалення регіонів від центру чи один від одного. Подальша тінізація регіональних господарських комплексів, викликана зростанням частки представників бізнесу в органах влади регіонального і місцевого рівня, неконтрольованих державою.

Недосконалість політики регіонального розвитку створює в Україні реальні перешкоди для формування стратегічних орієнтирів розвитку регіонів, а фрагментарність законодавчого вирішення питань регіональної політики створює підґрунтя й для окремих зловживань з боку місцевих чиновників, у тому числі й для проявів корупції на місцевому рівні. Так, за показником індексу сприяння корупції найбільш проблемними, починаючи з 2008 р., були Кіровоградська, Сумська, Волинська, Донецька області та АР Крим [6].

До цього додаються *проблеми внутрішнього розвитку територій*, серед яких основними є:

- асиметрія регіонального розвитку, зростання диспропорцій за основними показниками;
- значна територіальна асиметрія за показниками якості життя населення, особливо у сільській місцевості;
- відсутність фінансово-економічних ресурсів для власного розвитку територіальних громад;
- нерозвинутість локальної інфраструктури, відсутність транспортної доступності у межах регіону;
- технологічна розірваність економіки регіонів;
- погіршення екологічної ситуації у багатьох містах та населених пунктах;
- нескоординованість економічної і соціальної політики у межах територій одного регіону;
- неврахування потреб окремих міст і районів при розробці програм розвитку регіону;
- низький рівень задіяння потенціалу міжрегіонального та транскордонного співробітництва;
- неефективність політики стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва на місцевому рівні.

Серед ключових проблем регіону зберігають свою актуальність соціально-економічні диспропорції у рівнях розвитку, що обумовлено відсутністю однакових можливостей для районів і міст та їх залежністю від стабільної роботи містоутворюючих підприємств. Найбільшою асиметрією залишається у реальному секторі, інвестиційній діяльності та будівництві.

Залишається неефективним запроваджений у 2008 р. інструмент стимулювання розвитку регіонів – Угоди щодо регіонального розвитку. Основна причина – відсутність дисципліни щодо фінансування договірних зобов'язань сторін. Так, за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України у 2012 р. угод щодо регіонального розвитку профінансовано у такому обсязі [7]: Вінницька область – 149,4 млн. грн., або 23,5 % від запланованого річного обсягу фінансування; Волинська – 98,6 млн. грн., або 30,9 %; Івано-Франківська – 37,5 млн. грн., або 29,4 %; Львівська – 356,3 млн. грн., або 76,4%; Херсонська – 119,4 млн. грн., або 31,2%. У структурі фінансування значна частка припадала на заходи,

пов'язані із підготовкою і проведенням фінальної частини Чемпіонату Європи з футболу ЄВРО-2012.

При цьому обсяг дотацій та субвенційних коштів, що надаються з державного бюджету – місцевим, залишається значним: Законом України «Про Державний бюджет на 2012 р.» передбачено 69 млрд. грн. додаткових дотацій і субвенцій місцевим бюджетам, що становить понад 16% загальної суми видатків державного бюджету; на 2013 р. передбачено 60 млрд. грн. додаткових дотацій та субвенцій, що становить трохи більше 14% усіх видатків державного бюджету.

Одним з проблемних питань у контексті забезпечення регіональної економічної безпеки в Україні залишається підтримка розвитку сільських територій. Природне скорочення і міграційні процеси призвели до зменшення чисельності постійного сільського населення більш як на 10% порівняно з 1990 р. (до 14,2 млн.). Середня кількість жителів одного сільського населеного пункту сьогодні становить 498 осіб, тоді як на кінець 2000 р. цей показник становив 550 осіб. Щорічне зменшення чисельності сільського населення в масштабах країни становить понад 200 тис. осіб.

У 2007 р. затверджено «Державну цільову програму розвитку українського села на період до 2015 р.», що, проте, більшою мірою стосується розвитку аграрного сектора. При цьому на забезпечення розвитку соціальної сфери та сільських територій Програмою передбачено 15,7 млрд. грн., що становить лише 13% загального обсягу фінансування.

Все це змушує Україну шукати принципово новий алгоритм територіального управління, починаючи від нової моделі політичної взаємодії та завершуючи підходами до прийняття управлінських рішень на всіх рівнях територіальної і владної ієрархії. Орієнтуючись на європейські цінності, Україна має озброїтись передусім саме європейськими моделями регіонального управління.

Забезпечення економічної безпеки регіонів орієнтується на такі напрями:

1. Стабілізація економіки і соціальної сфери:

- сприяння модернізації та реконструкції промислових потужностей регіонів, впровадження інноваційних, науково-технічних розробок і заходів щодо енергозбереження;
- підвищення конкурентоспроможності агропромислового виробництва шляхом збільшення обсягів капітальних інвестицій, подальше поширення форм державно-приватного партнерства у агросекторі;
- формування конкурентоспроможних регіональних продовольчих ринків шляхом розвитку харчопереробних підприємств;
- подальша робота зі створення цілісної і ефективної системи підтримки малого і середнього бізнесу в регіонах шляхом реалізації регіональних програм розвитку малого підприємництва, що сприятиме вирішенню ключових проблем ведення бізнесу та покращенню ресурсного, інформаційного і фінансово-кредитного забезпечення підприємців;
- розширення міжрегіональної співпраці та посилення інвестиційної складової міжнародної співпраці, у тому числі, через активізацію діяльності Єврорегіонів.

2. Розвиток і диверсифікація аграрного та агропромислового виробництва:

- підтримка практики соціального партнерства з аграрним бізнесом для залучення позабюджетних коштів у реалізацію програм розвитку культурно-освітніх послуг, розбудови інженерних мереж енерго- і газопостачання, транспортних та інформаційних комунікацій у сільській місцевості тощо;
- створення бази інвестиційних проектів для залучення нових технологій виробництва з метою підвищення продуктивності, у першу чергу фермерських господарств регіонів;
- спрощення доступу товаровиробників сільськогосподарської продукції до програм державної підтримки аграріїв;
- запровадження стимулюючих заходів для фермерських господарств регіонів, які впроваджують екологічно чисті технології виробництва аграрної продукції, проводять модернізацію існуючих зрошувальних та осушувальних систем;

- збільшення зайнятості молоді на селі через співпрацю центрів зайнятості і роботодавців з райдержадміністраціями, сільськими та селищними радами щодо сприяння створенню нових робочих місць.
- 3. Розвиток інфраструктури та наближення її якості до стандартів ЄС:
  - сприяння розвитку транспортно-транзитного сполучення;
  - стимулювання використання місцевих альтернативних джерел енергії; впровадження сучасних енергоощадних технологій у виробництві та ЖКГ;
  - сприяння розширенню контактів між мешканцями прикордонних територій.
- 4. Поширення ідей державно-приватного партнерства за європейським зразком:
  - створення у регіонах координаційних органів з представників держави, бізнесу та громадянського суспільства для моніторингу успішності реалізації проектів державно-приватного партнерства та надання допомоги у цьому напрямі;
  - розробка комплексу організаційно-інституційних та економічних механізмів стимулювання розвитку державно-приватного партнерства;
  - залучення до розробки проектів державно-приватного партнерства організацій громадянського суспільства, представників засобів масової інформації та активних мешканців;
  - розробка заходів з підвищення кваліфікації та мотивації працівників місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, що займаються реалізацією проектів державно-приватного партнерства;
  - проведення інформаційної кампанії серед представників бізнесу щодо інформування про переваги державно-приватного партнерства та створення позитивного іміджу держави як надійного партнера.

З викладеного доходимо висновків, що Конкурентоспроможність і, відповідно, економічна безпека регіонів визначається на основі здатності регіону досягати визначених цілей розвитку, більш ефективно, ніж інші регіони, конкурувати за ресурси та мати вищі показники розвитку по певних секторах економічної та соціальної сфери. Збалансований регіональний розвиток на основі зміцнення економічної безпеки регіонів передбачає, що регіони:

- сприйнятливі до інновацій, будують економіку знань, застосовують енергоощадні технології;
- забезпечують збалансування економічних інтересів і соціальних завдань;
- є дружніми до навколишнього середовища;
- створюють комфортні умови для життя людини і розвитку людського потенціалу.

Література:

1. Гуменюк А.М. Еволюція теоретичних положень економічної безпеки в умовах трансформацій // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – Економічні науки. – Вип. IV (48). – Чернівці, 2012. – С. 23-29.
2. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: монографія / за ред. З.С. Варналія. – К.: НІСД, 2007. – С.17-18.
3. Глобалізація і безпека розвитку: монографія / О. Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко та ін.; кер. авт. кол. і наук. ред. О. Г. Білорус. – К.: КНЕУ, 2001. – 733 с.
4. Ткаченко В.Г., Коваленко Є.В. Економічна безпека регіонів [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://debaty.org/ua/article/decentralization_reform/decentralizatia_publ_ref/200.html
5. Долішній М., Мошенець О. Ринкові механізми регіонального управління // Регіональна економіка. – 2001. – №1. – С.7-17.
6. Стан корупції в Україні. Порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень: 2007–2009, 2011. Звіт за результатами соціологічних досліджень. – К., 2011. – 47с.
7. Звіти про виконання угод регіонального розвитку. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=180426

Билык Р.И., канд. экон. наук, доцент кафедры экономической теории и менеджмента Черновецкого национального университета имени Юрия Федьковича

Економічна безпека регіонів в системі сучасної регіональної політики України. В статті досліджується проблематика забезпечення економічної безпеки регіонів України на сучасному етапі розвитку. Аналізуються принципи і задачі державної регіональної політики. Розкриваються тенденції економічного і соціального розвитку регіонів і загрози економічній безпеці регіонів. Обґрунтовуються основні проблеми внутрішнього розвитку територій. Доказано, що ключовою проблемою регіонів є соціально-економічні диспропорції в рівнях розвитку і найбільш асимет-

рия остается в секторе, инвестиционной деятельности и строительстве. Определено место и роль экономической безопасности как составляющей региональной политики государства. Обоснованы мероприятия по обеспечению экономической безопасности регионов.

Ключевые слова: экономическая безопасность регионов, государственная региональная политика, угрозы экономической безопасности регионов, диспропорциональное развитие, сбалансирование развития регионов, приоритеты обеспечения экономической безопасности.

Bilyk R.I., Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Economics and Management, Yuri Fedkovich Chernivtsi National University

Economic region security in the system of modern regional policy of Ukraine. The article investigates the issues of economic security of Ukrainian regions in the modern period. The peculiarities of the principles and objectives of regional policy are analyzed. Trends in economic and social development of regions and threats of economic security in regions are revealed. The main problems of internal regional development are pointed out. It is proved that the key issue is regional socio-economic disproportion in different levels of development and the largest asymmetry is in the sector of real estate, investment and construction. The place and the role of economic security as a part of state regional policy are determined. The measures on providing the regional economic security are substantiated.

Key words: economic security of regions, state regional policy, threats to economic security of regions, disproportionate development, balancing the regional development, priorities of economic security implementation.

УДК 005.6:631.11

Буряк Р.І.,

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі
Національного університету біоресурсів і природокористування України

Методичний інструментарій розроблення систем менеджменту якості функціонування аграрних підприємств

У статті розглянуто науково-практичні питання розроблення систем менеджменту якості, досліджено проблему удосконалення методичного інструментарію формування систем менеджменту якості функціонування аграрних підприємств з метою забезпечення їх успішного впровадження та належного функціонування. Обґрунтовано методичні підходи до розроблення СМЯ, проаналізовано вимоги щодо документації системи менеджменту якості аграрного підприємства згідно з ДСТУ ISO 9001:2009 «Системи управління якістю. Вимоги». Сформовано перелік та визначено зміст типових процесів системи менеджменту якості функціонування аграрного підприємства. Визначено інформаційні входи та виходи процесів СМЯ аграрного підприємства. Розроблено типову «Настанову з якості» для аграрних підприємств галузей рослинництва і тваринництва відповідно до вимог ДСТУ ISO 9001:2009, що детально описує методичний інструментарій формування системи менеджменту якості функціонування аграрного підприємства та є основним документом цієї системи.

Ключові слова: якість, система менеджменту якості, аграрні підприємства, розроблення систем менеджменту якості, настанова з якості, процеси системи менеджменту якості, методичний інструментарій формування СМЯ аграрних підприємств.

Відомий вітчизняний вчений у сфері менеджменту якості П.Я. Калита у своїй книзі «Главное звено» слушно зазначає, що за останні роки на державному рівні, у бізнесі, серед експертів активно обговорюються проблеми конкурентоспроможності підприємств і економіки, обумовлені ризиками, пов'язаними з інтеграцією України до СОТ, створенням зони вільної торгівлі з країнами ЄС, гармонізацією українських законів і стандартів з міжнародними та ін. Це ризики масового витіснення українських виробників з внутрішніх і зовнішніх ринків через їх низький рівень ділової досконалості [5, с. 133-134].

Ми поділяємо точку зору П.Я. Калити стосовно того, що нині існують суттєві ризики масового витіснення українських виробників, особливо агропродовольчої продукції, з внутрішніх і зовнішніх ринків через їх низький рівень ділової досконалості. Така ситуація, як правило,